

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ
СПРАВ
Кафедра кримінального процесу, криміналістики та експертології
факультету № 6**

ТЕКСТ ЛЕКЦІЇ

з навчальної дисципліни «Напрями розвитку науки криміналістики» вибіркового компонента освітньої програми третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

081 Право

**За темою 3
Загальнотеоретичні проблеми криміналістичної тактики**

Харків 2023

ЗАТВЕРДЖЕНО

Науково-методичною радою
Харківського національного
університету внутрішніх справ
Протокол від 25.09.2023 р. № 8

СХВАЛЕНО

Вченою радою факультету № 6
Протокол від 21.09.2023 р. № 8

ПОГОДЖЕНО

Секцією науково-методичної ради
ХНУВС з юридичних дисциплін
Протокол від 22.09.2023 р. № 8

Розглянуто на засіданні кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 ХНУВС (протокол № 8 від 17.09.2023 року)

Розробник:

Завідувач кафедри кримінального процесу, криміналістики та експертології факультету № 6 Харківського національного університету внутрішніх справ д.ю.н., професор Щербаковський М. Г.

Рецензенти:

Завідувач кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, д.ю.н., професор Житний О.О.

Професор кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету № 1 Харківського національного університету внутрішніх справ, д.ю.н., професор Степанюк Р. Л.

План лекції.

1. Криміналістична тактика як розділ науки криміналістики
2. Основні поняття криміналістичної тактики
3. Принципи криміналістичної тактики

Рекомендована література:

1. Криміналістика: підручник: в 2 т. т. 1. Харків. Харківський нац. ун-т внутр. справ. 2018. . 384 с.
2. Криміналістика: підручник: в 2 т. т. 2. Харків. Харківський нац. ун-т внутр. справ. 2018. 312 с.
3. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. 456 с.
4. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 2 / за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. 328 с.
5. Криміналістика: підручник / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 948 с.
6. Криміналістика: криміналістична техніка : навч. посіб. Харків : ХНУВС, 2023. 388 с.
7. Криміналістика: підручник / за заг. ред. В. В. Пясковського. Харків: Право, 2020. 752 с.
8. Журавель В.А. Загальна теорія криміналістики: генеза та сучасний стан: монографія. Харків.: Право, 2021. 428 с.
9. Корж В.П. Огляд місця події: процесуальні особливості, криміналістичні рекомендації: науко-практичний посібник для слідчих, прокурорів, поліцейських патрульної та кримінальної поліції. Харків: 2018. 264 с

1. Криміналістична тактика як розділ науки криміналістики

Об'єкт і предмет криміналістичної тактики. Розслідування злочинів є одним із різновидів людського пізнання, що відбувається у формі доказування. Кримінальний процесуальний закон регламентує порядок проведення розслідування, встановлює вичерпний перелік способів збирання доказів – слідчих (розшукових) дій, а також процедурні правила їх проведення. Проте для швидкого й повного розслідування злочинів, крім загальних процесуальних правил, потрібне знання й інших правил, що відображають особливості планування та проведення слідчих дій у різних ситуаціях. Саме такі правила

розробляються **криміналістичною тактикою**, об'єктом вивчення якої є діяльність із розслідування злочинів, зокрема проведення слідчих дій.

Поняття «тактика» має давньогрецьке походження, й уживалося воно спочатку тільки у військовій справі, де позначало мистецтво підготовки та ведення бою. Сьогодні це поняття широко використовується в різних сферах людської діяльності (політиці, спорті та ін.), у тому числі і в практиці розслідування злочинів. Узагальнення поняття «тактика» в різних сферах його використання дозволяє зробити висновок, що в теоретичному плані під тактикою розуміється частина певної науки, яка розробляє прийоми вирішення проміжних (окремих) завдань під час вирішення головного стратегічного завдання.

Стратегічне завдання кримінального провадження сформульовано у ст. 2 КПК України, де воно визначається, зокрема, як забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування й судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу та щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура. Необхідною умовою успішного вирішення названого стратегічного завдання є послідовне вирішення тактичних (проміжних) завдань розслідування, пов'язаних з виявленням, фіксацією й використанням слідів та інших речових доказів для з'ясування обставин злочину. Розробка прийомів і засобів вирішення такого типу завдань і є завданням криміналістичної тактики.

Слід відзначити, що криміналістична тактика – це не прийоми тільки практичних дій, але і вирішення безлічі розумових завдань, що вимагають аналізу слідчої ситуації й використання різних спеціальних знань. Тому предметом вивчення криміналістичної тактики є не прийоми самі по собі, як указується в окремих літературних джерелах, а складний процес визначення окремих завдань розслідування в певних ситуаціях, послідовності їх вирішення, а потім вже вибір прийомів (засобів) вирішення цих завдань.

Тактичні прийоми за своєю сутністю є одночасно пізнавальними та посвідчувальними діями, які застосовуються в процесі розслідування злочинів. Вибір і застосування тактичних прийомів визначаються не суб'єктивним бажанням слідчого чи співробітника оперативного підрозділу, а об'єктивними закономірностями, що проявляються у цій сфері. Саме знання цих закономірностей складають наукове підґрунтя тактичної підготовки слідчого. Розслідування злочинів – це пізнавальна діяльність, в якій проявляються загальні закономірності пізнання, але воно порівняно з іншими видами людського пізнання має певні особливості, які зумовлюються, перш за все, тим, що об'єктом пізнання тут виступає злочин (негативне соціальне явище), що є подією минулого, а також деякими іншими чинниками. Це обумовлює специфічність закономірностей, що діють під час розслідування, які входять у *предмет вивчення* криміналістичної тактики, та служать основою практичних рекомендацій, що нею розробляються.

Закономірності, що вивчаються тактикою, являють собою загальні, відносно стійкі та повторювані залежності між способами дій (тактичними прийомами) й такими чинниками: 1) кримінально-процесуальною регламентацією розслідування; 2) особливостями слідів (наслідків) злочину як об'єкта пізнання та джерела доказів; 3) слідчими ситуаціями; 4) характером тактичних завдань розслідування.

Залежність вибору тактичних прийомів від кримінально-процесуальної регламентації розслідування злочинів. Кримінально-процесуальна регламентація чинить істотний вплив на ухвалення слідчим рішення про застосування того або іншого способу дій під час розслідування злочину. Цей вплив визначається тим, що кримінально-процесуальний закон установлює вичерпний перелік слідчих (розшукових) дій, а також процедурні правила їх проведення. Тому особа, яка проводить розслідування, повинна неухильно дотримуватися процесуальних правил і застосовувати лише ті тактичні прийоми, які не суперечать приписам закону. Так, у частині 4 ст. 224 КПК України вказується, що допит не може тривати без перерви понад дві години, а в цілому –

понад вісім годин на день. Тому прийоми допиту, пов'язані з ухиленням від виконання цього правила, є недопустимими, їх застосовувати не можна.

Залежність вибору тактичних прийомів від особливостей слідів злочину.

Сліди певного виду є об'єктом вивчення під час проведення слідчих дій. Знання про закономірності виникнення слідів, їх збереження та зникнення слугують основою формування прийомів і правил, якими треба керуватися під час проведення слідчих дій. У найзагальнішому вигляді сліди злочину можуть бути поділені на такі: 1) матеріальні (різні зміни в матеріальній обстановці); 2) ідеальні (віддзеркалення злочину в пам'яті людей у вигляді певних образів). Характер відображення інформації в слідах, відповідно, обумовлює характер і структуру пізнавальних дій. Ефективність цих дій є тим вищою, чим повніше й точніше враховуються особливості слідів злочину та їхні властивості. Наприклад, тактика огляду місця події істотно відрізняється від тактики допиту, що обумовлюється різною природою об'єктів пізнання під час проведення цих слідчих дій. Під час огляду ними виступають різні матеріальні сліди події, а в разі допиту об'єктом пізнання є уявні образи про обставини злочину, які збереглися в пам'яті людей. Ще треба враховувати психологічні й фізичні особливості людини, яка допитується. Саме цим пояснюється відмінність пізнавальних дій під час огляду та допиту.

Вибір тактичних прийомів залежить також і від властивостей слідів злочину змінюватися й зникати. Наприклад, під час огляду приміщення магазину на морозній шибці було виявлено сліди пальців рук із чітким папілярним візерунком. Слідчий і спеціаліст, вчасно не зафіксувавши цей слід, відвернулись усього лише на декілька хвилин, вислуховуючи пояснення продавця, проте цих хвилин вистачило, щоб під впливом проміння сонця, що зійшло, папілярний узор зник. Звідси виведено важливе тактичне правило – оглядати й фіксувати в першу чергу сліди, які найбільше схильні зникати за певних несприятливих умов.

Залежність вибору тактичних прийомів від слідчої ситуації. Вибір і застосування тих або інших тактичних прийомів визначаються також тими

конкретними умовами, в яких ведеться розслідування. Це одна із закономірностей пізнання. У криміналістиці умови розслідування позначаються поняттям слідчої ситуації. ***Слідча ситуація*** – це багатoeлементна обстановка розслідування, що постійно змінюється. В її змісті можна виділити декілька елементів (чинників), що істотно впливають на рішення про вибір того чи іншого способу дій: 1) кількість інформації, зібраної про злочин; 2) наявність ще не використаних джерел інформації; 3) позиція окремих учасників процесу, особливості їх поведінки.

Наприклад, тактика допиту підозрюваного багато в чому залежить від того, які докази й оперативну інформацію вже отримав суб'єкт розслідування, а також від позиції допитуваної особи, її фізичних, психологічних і соціальних особливостей.

Залежність вибору тактичних прийомів від характеру вирішуваних завдань.

Істотний вплив на вибір тактичних прийомів чинять характер і складність тих завдань, які вирішуються під час розслідування. Ці завдання пов'язуються з установленням окремих обставин злочину, подоланням різних проявів протидії та створенням сприятливих умов для ухвалення тих або інших процесуальних рішень. Характер і ступінь складності завдань зумовлюють, відповідно, характер і ступінь складності тактичних прийомів – засобів їх вирішення.

Розглянуті закономірності тактика встановлює й вивчає шляхом узагальнення практики розслідування злочинів. При цьому для розробки практичних рекомендацій нею широко використовуються знання з різних наукових галузей (психології, соціології логіки, наукової організації праці та ін.)

Отже, можна зробити висновок, що ***криміналістична тактика*** – це розділ криміналістики, який вивчає закономірності вибору та застосування прийомів вирішення окремих (проміжних) завдань розслідування злочинів і розробляє на підставі встановлених закономірностей і використання даних інших наук теоретичні положення та практичні рекомендації щодо планування розслідування й проведення окремих слідчих дій.

Криміналістична тактика в практичному плані вчить тому, як подолати всі прийоми, хитрощі та маскуванню злочинця, виявитися розумнішим і далекогляднішим за нього і, врешті-решт, установити істину. Слід зазначити, що і серед злочинців є люди розумні й меткі, тому під час розслідування оперативному працівникові та слідчому нерідко доводиться стикатися зі злочинцями, які наперед продумують свою поведінку на випадок викриття. Тож, нерідко трапляються випадки, коли розслідування злочину набуває характеру боротьби – боротьби за істину з людьми, незацікавленими в цьому. І вести її примітивними, спрощеними методами не можна. Досягти успіху може лише той слідчий, який озброєний знаннями ефективних тактичних прийомів, що ґрунтуються на даних науки й передової слідчої практики.

Система криміналістичної тактики. Предмет криміналістичної тактики знаходить віддзеркалення в її змісті, який являє собою сукупність наукових положень і практичних рекомендацій щодо планування розслідування злочинів і прийомів проведення слідчих дій. У змісті криміналістичної тактики виділяються дві частини: 1) загальні положення; 2) тактика проведення окремих слідчих дій.

Загальні положення містять у собі, перш за все, загальнотеоретичні положення, що є введенням в теорію криміналістичної тактики (предмет, принципи, система, основні поняття тактики). Тактика проведення окремих слідчих дій є підсистемою наукових положень і рекомендацій щодо проведення таких слідчих дій, як огляд, допит, пред'явлення для впізнання, обшук і слідчий експеримент.

Слідчі (розшукові) дії – це передбачені законом процесуальні дії, спрямовані на збирання (виявлення, фіксацію, вилучення, дослідження) доказів. Тобто, це такі дії, що виконують пізнавальну та посвідчувальну функцію під час розслідування злочинів. Зміст слідчо-розшукових дій становлять різні набори пізнавальних і посвідчувальних операцій (прийомів), які визначають тактику їх проведення.

Тактичні рекомендації щодо підготовки та проведення слідчих дій розробляються відповідно до їх структури. У розвитку кожної слідчої дії можна виділити чотири стадії, в підґрунті яких лежать загальні закономірності вирішення людиною розумових завдань: 1) підготовка слідчої дії; 2) проведення слідчої дії; 3) фіксація перебігу та результатів слідчої дії; 4) оцінювання отриманих результатів.

На *стадії підготовки* визначаються й усвідомлюються завдання слідчої дії, формулюються питання, пов'язані з визначенням моменту її проведення та колом учасників, приводяться в готовність необхідні науково-технічні та інші засоби (фото- й відеотехніка), залучаються необхідний спеціаліст, співробітник оперативного підрозділу й особи, чиї права та законні інтереси можуть бути обмежені або порушені.

На *стадії проведення* здійснюється реалізація складеного плану щодо проведення слідчої дії. Особливістю цієї стадії є безпосередня взаємодія слідчого, залучених спеціалістів і співробітників оперативного підрозділу з об'єктом пізнання (приміщення, ділянка місцевості, окремий предмет, свідок, потерпілий, підозрюваний), під час якого реалізуються тактичні прийоми, спрямовані на отримання доказової інформації.

Фіксація перебігу та результатів слідчої дії є необхідною стадією її проведення, оскільки без процесуального оформлення отримана інформація не набуває статусу доказу.

Оцінювання отриманих результатів – заключна стадія слідчої дії, що посідає важливе місце в її структурі. Аналіз виконаної роботи та отриманих результатів є необхідним для перевірки одержаної інформації й визначення напрямів її використання в процесі подальшого розслідування. На цій стадії виявляються також допущені помилки та їх наслідки й визначаються можливості їх усунення.

2. Основні поняття криміналістичної тактики

У тактиці, як і в криміналістиці в цілому, використовується досить широке коло наукових понять кримінально-правового змісту. Визначення окремих із них надано в кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві або у відповідних юридичних науках. Разом із ними в тактиці використовуються поняття, вироблені в межах цього розділу криміналістики на основі й у результаті пізнання свого предмету. До основних понять тактики належать поняття *тактичного завдання, тактичного прийому, тактичної операції, тактичної рекомендації, тактичного рішення й тактичного ризику*.

Тактичне завдання – це окреме (проміжне) завдання в розслідуванні злочинів, пов'язане зі з'ясуванням окремих обставин, попередженням або подоланням різних форм протидії та створенням сприятливих для розслідування умов. За ступенем складності тактичні завдання можна поділити на такі три групи:

- 1) завдання, які для свого вирішення вимагають здійснення комплексу слідчо-розшукових дій (наприклад, установлення та затримання підозрюваного, забезпечення відшкодування завданої злочинцем шкоди);
- 2) завдання, що вирішуються шляхом проведення окремої слідчо-розшукової дії (наприклад, установлення змісту погроз злочинця шляхом допиту потерпілого);
- 3) завдання, що вирішуються шляхом застосування окремих тактичних прийомів у межах окремої слідчо-розшукової дії (наприклад, викриття неправдивих свідчень під час допиту шляхом пред'явлення речових доказів, оголошення висновку експертизи або свідчень інших осіб).

Тактичний прийом – це найбільш ефективний спосіб дій, лінія поведінки, обрана для вирішення певного тактичного завдання під час розслідування злочинів. Тактичні прийоми застосовуються для проведення окремих слідчо-розшукових дій. Так, існують тактичні прийоми огляду місця події, допиту, пред'явлення для впізнання тощо.

Тактична операція – це комплекс слідчо-розшукових дій, який здійснюється в процесі розслідування за єдиним планом з метою реалізації такого тактичного завдання, яке не може бути вирішене проведенням окремої слідчої дії. В

організації та проведенні тактичних операцій беруть участь, як правило, декілька слідчих та оперативних працівників (слідчо-оперативна група).

Тактична рекомендація – це науково обґрунтована порада, що стосується вибору та застосування певного способу дій у типовій слідчій ситуації. Рекомендація є продуктом розвитку теорії на базі вивчення й узагальнення слідчої практики та використання даних спеціальних наук. Рекомендація – своєрідний канал, який зв'язує науку й практику, за яким досягнення науки надходять і впроваджуються в практику розслідування злочинів.

Тактичне рішення – це вольовий акт слідчого щодо вибору певного способу дій, який визнається необхідним для вирішення того чи іншого окремого завдання розслідування. Процес розслідування злочинів може бути представлений у вигляді певної сукупності ухвалюваних рішень і їх практичної реалізації. Головну роль при цьому відіграють процесуальні рішення (ст. 110 КПК України), які мають установлену законом письмову форму (постанова) та знаменують наявність, зміну або припинення кримінальних процесуальних відносин під час розслідування злочинів. Разом із тим велике значення мають і тактичні рішення, які відрізняються від процесуальних тим, що вони спрямовані на вирішення більш дрібних завдань розслідування, їм не надається процесуальна форма, і безпосередньо вони не зачіпають процесуальних відносин. Але дуже часто тактичні рішення є необхідною передумовою для ухвалення процесуальних рішень.

Тактичний ризик – це застосування такого способу дій на шляху вирішення певного тактичного завдання, який може зумовити настання як позитивного, так і негативного результату, що ускладнить розслідування. Наприклад, із тактичним ризиком пов'язується проведення одночасного допиту двох раніше допитаних осіб з метою чинення психологічного впливу на недобросовісну особу. Ризик виникає тоді, коли у слідчого немає впевненості в тому, що особа, яка дає неправдиві свідчення, не чинитиме негативного впливу на добросовісного учасника допиту, і той не змінить свої свідчення.

Тактичний ризик – типове явище в діяльності з розслідування злочинів. Це обумовлено тим, що характерною особливістю розслідування є інформаційна невизначеність – слідчому часто доводиться ухвалювати рішення на підставі неповної, уривчастої інформації про злочин і слідчу ситуацію, що склалася. У цих випадках реально існує небезпека настання негативних наслідків, які можуть ускладнити розслідування.

Розглянуті поняття криміналістичної тактики мають важливе наукове та практичне значення. Їх практичне значення полягає в тому, що, будучи чітко визначеними та засвоєними, вони сприяють правильному розумінню сутності діяльності з розслідування злочинів, окремих слідчо-розшукових дій і тактики їх проведення.

3. Принципи криміналістичної тактики

У результаті пізнання закономірностей розслідування злочинів та їх узагальнення було вироблено принципи криміналістичної тактики. Вони являють собою керівні вимоги, які віддзеркалюють певні закономірності в розслідуванні злочинів і висуваються до використання тактичних прийомів. Дотримання цих вимог забезпечує виконання завдання кримінального провадження, визначеного в ст. 2 КПК України. До таких вимог належать принципи законності, етичності, науковості, вибірконості, динамічності, цілеспрямованості та системності.

Принцип законності полягає у вимозі, щоб використовувані під час розслідування злочинів тактичні прийоми не порушували кримінально-процесуальних правил і не суперечили приписам, викладеним у нормах КПК України. Наприклад, у ч. 5 ст. 223 «Вимоги до проведення слідчих (розшукових) дій» зазначається, що у разі «отримання під час проведення слідчої (розшукової) дії доказів, які можуть вказувати на невинуватість особи у вчиненні кримінального правопорушення, слідчий, прокурор зобов'язаний провести відповідну слідчу (розшукову) дію в повному обсязі, долучити складені процесуальні документи до матеріалів досудового розслідування та

надати їх суду». У відповідності до принципу законності є недопустимими тактичні прийоми, пов'язані з ухиленням від виконання вказаного припису.

Принцип етичності полягає у вимозі, щоб тактичні прийоми відповідали нормам професійної етики. Він виконує функцію критерію допустимості тактичних прийомів у тих випадках, коли останні формально не порушують кримінально-процесуальних процедур, але з погляду моралі є неприйнятними. Наприклад, про це згадується у ст. 240 КПК України, де у ч. 6 зазначається, що проведення слідчого експерименту допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя та здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижуються їхні честь і гідність, не завдається шкода. Звісно, заборона приниження честі й гідності стосується не лише слідчого експерименту, але й інших слідчо-розшукових дій. У кримінальних провадженнях працівникам правоохоронних органів доводиться мати справу з людьми, які не гребують жодними засобами для досягнення злочинної мети, але платити їм тим самим – на злість відповідати злістю, на брутальність – брутальністю, на низькість і брехню обманом – ні оперативний працівник, ні слідчий не мають морального права. І це не просто блага побажання, а цілком прагматична вимога, яка має на увазі, що особа, яка зазнає приниження, стає ще більш жорстокою та зухвалою, серед іншого і щодо працівників правоохоронних органів.

Етичність передбачає дотримання етичних норм під час проведення розслідування, до яких, зокрема, належать такі:

- об'єктивність і принциповість працівника дізнання та слідчого;
- відсутність з їхнього боку упередженості, підкресленого недовір'я;
- недопустимість постановки аморальних питань, збудження низьких, із точки зору моралі, почуттів;
- коректність поведінки (недопустимість брутальності, фамільярності).

Принцип науковості полягає у вимозі обґрунтованості тактичних прийомів цими науки, тобто прийоми, щоб бути ефективними, повинні спиратися на певні

закономірності, існування яких встановлено й доведено тією або іншою наукою.

У слідчій тактиці широко використовуються дані логіки, психології, соціології та деяких інших наук. Положення, що використовуються, повинні бути достовірними. Наприклад, у слідчій практиці використовується тактичний прийом, який отримав назву «словесна розвідка». Він застосовується під час обшуку й допиту та покликаний виявляти реакцію осіб на ті чи інші питання або дії слідчого чи працівника органу дізнання. Проте результати цього прийому допускають багатозначне тлумачення, тому що немає жорсткої залежності між станом особи, її емоціями, реакціями й певними питаннями та діями слідчого. Тому такі довільні реакції особи на тактичні «подразники» слідчого доказового значення не мають.

Принцип вибірконості полягає у вимозі застосовувати тактичні прийоми на підставі аналізу конкретного джерела доказів і конкретної слідчої ситуації. Цей принцип застерігає від шаблонності в розслідуванні. Так, відрізнятимуться одна від одної тактики допиту двірника, інженера, підлітка та раніше судимої особи. Тут необхідно враховувати психологію особи, соціальне положення, освіту, рід занять та інші чинники. Підхід має бути лише індивідуальним з урахуванням особливостей людини.

Складнішими є аналіз та оцінювання слідчих ситуацій. Ця складність обумовлюється тим, що реальна слідча ситуація є комплексом різних чинників, знанням яких слідчий не завжди володіє. Очевидно, якщо оцінювання слідчої ситуації проводитиметься на підставі неповних даних, то обране рішення про той чи інший спосіб дій може виявитися помилковим. Тому, починаючи оцінювання ситуації, що склалася, необхідно докласти максимум зусиль, щоб зібрати відомості про безпосередні умови розслідування.

Принцип динамічності полягає у вимозі гнучкості тактичних дій особи, яка проводить розслідування. Мінливі умови розслідування вимагають відповідної перебудови дій і поведінки слідчого. Він повинен уважно стежити за змінами та вчасно відмовлятися від наміченої схеми дій, якщо вона не дає позитивних

результатів. Тактика розслідування – це лінія поведінки особи, яка постійно коригується, визначається нею з урахуванням змін у слідчій ситуації.

Одним із найважливіших чинників, що впливають на тактику розслідування, є поведінка окремих його учасників. Вона може проявлятися як у прагненні допомогти органам розслідування у встановленні істини, так і в протидії їм. Форма протидії та її зміни зумовлюють, відповідно, способи її подолання чи попередження.

Принцип цілеспрямованості полягає у вимозі чіткого визначення й усвідомлення конкретної мети (цілі) конкретної слідчо-розшукової дії чи окремого тактичного прийому, який реалізується в її межах. Послідовне визначення таких цілей і керування ними забезпечують необхідну впорядкованість і логічну послідовність у розслідуванні, дозволяють уникнути помилок та упущень і марнування сил і часу.

Принцип системності полягає у вимозі комплексного використання тактичних прийомів для досягнення певної мети розслідування. Це є необхідною умовою успішної діяльності слідчого та працівника дізнання. Кожний вибраний спосіб дій, спрямований на досягнення певної мети розслідування, повинен водночас створювати передумови для досягнення мети більш високого рівня, виконання завдань кримінального судочинства в цілому.